

Nâsır b. Câ'id el-Harûsî (1192-1243/1778-1847),
Îzâhu nazmî's-sûlûk ilâ hazarâti Meliki'l-mülûk,
(tahkîk ve takdîm: Velîd Mahmûd Hâlis), Abu Dabi:
Dâru'l-Kütübî'l-Vataniyye Hey'etu Ebû Zabi lî's-
Sekâfe ve't-Türâs, 2011, 720 s.

Ali BENLÎ*

Sultânu'l-âşîkîn lakabıyla tanınan sûfî şâir İbnu'l-Fârız'ın (v. 632/1235) divanı, tasavvufî Arap edebiyatının en önemli metinlerinden biridir. Mütenebbî ve Maarî gibi meşhur Arap şâirlerinin şiirleri istisnâ edilirse, İbnu'l-Fârız'ın divanı, üzerine en fazla şerh yazılan divanların başında gelmektedir. Bunlar ya eserin tamamını ya da sadece bazı kasidelerini ele almaktadır. Hasan el-Bûrînî ve Abdulganî en-Nablusî'nin şerhleri *Dîvân*'ın tamamı üzerine yazılmış şerhlerin en meşhur olanlarıdır. Ruşeyd b. Gâlib ed-Dahdâh bu iki şerhi *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fârız* adıyla cem etmiş, Bûrînî'nin metninin tamamını vererek Nablusî'den bazı nakiller yapmıştır. Ayrıca Ahmed el-Mahzencî'nin *el-Mededü'l-fâız 'an şerhi Dîvâni İbni'l-Fârız* ile Emin el-Hürî'nin *Cilâu'l-gâmız fî şerhi Divâni İbni'l-Fârız* adını taşıyan şerhleri zikredilebilir. Bunların yanında Kerem el-Büstânî (Beyrut 1957), Abdülhâlık Mahmûd (Kahire, 1984, 1995), İbrahim es-Sâmerrâî (Ürdün, 1985) ve Mehdî Muhammed Nasiruddîn (Beyrut 1990) de divanı açıklamalarla neşretmişlerdir.

Dîvân'daki iki kasîdenin müstakil eserlerde şerhleri de yapılmıştır. Bunların biri mîm kâfiyeli, matlâi *أَنْ سَكِرْنَا بِهَا قَبْلَ أَنْ* (شَرِبْنَا عَلَى ذِكْرِ الْحَبِيبِ مُدَامَةً * سَكِرْنَا بِهَا قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَ الْكَزْمُ) (سَقَّتْنِي حُمَيَّا الْحُبِّ رَاحَةً) olan *el-Kasîdetu'l-hamriyye*, diğeri ise matlâi *وَكَأْسِي مُقْلَبِي * عَنْ الْحُسْنِ جَلَّتْ* (تَأْتِي تَأْتِي تَأْتِي * وَكَأْسِي مُقْلَبِي * عَنْ الْحُسْنِ جَلَّتْ) olan tâ kâfiyeli *el-Kasîdetu't-tâiyyetu'l-kübrâ*'dır. *el-Kasîdetu'l-hamriyye*'nin şerhleri arasında Davud el-Kayserî'nin *ez-Zücâcetü'l-billûriyye fî şerhi'l-kasîdeti'l-hamriyye* adlı şerhi ve Mevlâ Abdurrahman Alemşâh'ın şerhi sayılabilir. *el-Kâsîdetü't-tâiyye*'nin meşhur şerhleri arasında ise Davud el-Kayserî, Ömer b. Ahmed el-Gaznevî, Saîduddin el-Ferganî ve Abdurrezzak el-Kâşânî şerhleri zikredilebilir.

Burada incelenecek eser, Ummanlı âlim Nâsır b. Câid el-Harûsî'nin İbnu'l-Fârız Divân'ındaki "Tâ" kâfiyeli iki kasîdenin şerhinden müteşekkildir. 103 beyitten oluşan *et-Tâiyyetu's-sugrâ* ile yukarıda ilk beyti verilen

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (alibenli18@yahoo.com)

ve asıl adı *Nazmu's-sülûk* olan 759 beyitlik *et-Tâiyyetu'l-Kübrâ*'nın şerhidir ve *Îzâhu nazmi's-sülûk ilâ hazarâti Meliki'l-mülûk* adını taşımaktadır.

Nâsır el-Harûsî, 1192/1778 yılında Umman'da Benû Harûs vadisindeki Alyâ kasabasında doğdu. Umman'da pek çok âlim yetiştirmiş seçkin bir aileden geliyordu. Babası Ebu Nebhân Câ'id b. Hamîs el-Harûsî, Umman'ın önde gelen âlimlerindendi. Nâsır el-Harûsî, ilk eğitimini babasından aldı. Arap dili, İslâmî ilimler, tarih, botanik, eczacılık gibi çeşitli sahalarda bilgilerini genişletti ve eserler verdi. Eğitimini doğduğu şehirde tamamladı. Bir dönem Nizvâ şehrinde bulundu ve tanıtımını yaptığımız eserini orada kaleme aldı. Halk nezdinde sevilen ve itibar gören bir kimseydi. Umman hükümdarı Said b. Sultan el-Bûsaîdî, onu himayesine aldı ve 1243/1828 yılında beraberinde Zengibar adasına götürdü. Şeyh Nâsır, son yirmi yılını Zengibar'da geçirdi ve orada el-Metuni adındaki şehirde vefât etti.

Nâsır b. Câ'id tasavvufî eğitimini de babasından almış olmalıdır. Babası Şeyh Ebû Nebhân ilmî mütâlaa, halvet, Kur'ân kıraatine ve evrâda devam prensipleriyle belirlediği yola, tanıttığımız eserin muhakkiki Velid Mahmud Hâlis'e göre, İbâzî gelenekte "sülûk" adı verilmekteydi. Şeyh Nâsır da bu prensiplere bağlı zâhidâne bir hayat sürmüştür. Muhakkik, Umman'ın coğrafi konumu ve İbâzîlikle ilişkili kültürel yapısı nedeniyle İslam kültürünün merkezlerinden etkilenip etkilenmediği yönündeki iddiaları şüpheli bulmakta ve tasavvufî kültürün bu eserdeki izlerinden yola çıkarak bu konuyu tartışmaya açmaktadır. Ancak çelişkili bir şekilde İbâzî gelenekte "tasavvuf" yerine "sülûk" teriminin kullanılmasını tasavvufa giren yabancı etkilerden ve fakihlerin tasavvuf eleştirilerinden kurtulma amacına bağlamaktadır. Şeyh Nâsır ve babası için çeşitli kaynaklarda "el-Mevlevî" nisbesinin kullanıldığı ve eserinde Celaleddin-i Rûmî'nin görüşlerine yer verdiği de göz önüne alınmalıdır. Bu nisbenin sıhhati ve Mevlevîliğin Umman'daki tasavvufî hareketlere etkisi, tetkik edilmesi gereken bir konudur.

Eser, muhakkikin 40 sayfalık inceleme yazısıyla başlamaktadır. Burada müellifin biyografisine, döneminde sahip oldu ilmî mevkiye yer verilmiş; ardından kitabın muhtevası tahlil edilmiştir. Daha sonra kitabın müellif aidiyeti konusu ele alınmış, nihai olarak da nüshaların tavsifi yapılarak eserde izlenen tahkik yöntemi belirtilmiştir.

Eser iki nüshaya dayanılarak tahkik edilmiştir. Birinci nüsha Umman Kültür Bakanlığı Kütüphanesi no: 88/1456'da bulunmaktadır. Müellif hatıdır ve tahkikte asıl nüsha kabul edilmiştir. İkincisi ise Sih şehrinde Muhammed el-Bûsaîdî'nin özel kütüphanesinde bulunan nüshadır.

Şerh bir mukaddime, üç ana bölüm ve yirmi yedi alt başlıktan oluşur. Şârih mukaddimedede ilmi; ilm-i tevhîd, ilm-i bâtin ve şeriat olarak üçe ayırmaktadır. İlim elde etme yolları da şeriat vesileleri, hakikat içinde tecrîd ve muhabbet içinde mükâşefedir. İlk ikisine dair pek çok eser verilmiştir. Mükâşefe yoluyla ilgili en güçlü metin ise İbnu'l-Fârız'ın Tâiyye'sidir. Müellif, eserinde İbnu'l-Fârız'ın seyr ü sülûk sürecini ele alır ve *et-Tâiyyetü's-sugrâ*'nın, bu sürecin başlangıç aşamasını aksettirdiği için bu kasidenin şerhiyle eserine başlar ve şiiri üç başlıkta şerh eder. Kalan yirmi dört başlıkta ise *et-Taiyyetu'l-kübra*'yı şerh etmektedir. Birinci bölüm "*Nefis ve ruhun muhabbet yolunda kemâl mertebelerine ulaşması*" başlığını taşımaktadır. Burada İbnu'l-Fârız'ın seyr u sulûk için gerekli istidâda sahip olduğu, bunun için yaptığı hazırlıklar ve bu yola girmek için dünyanın nimet ve süslerinden uzaklaşması anlatılmaktadır. İkinci bölüm "*Muhabbet yolunda Peygamberin kemâli ve tevhîd-i ilâhî*" başlığına sahiptir. Bu bölümde hakikat-i muhammediyye ve tevhîd makâmına kurbîyet konularından bahsedilmektedir. Üçüncü bölüm "*Hakikat makamları, tevhîd ve peygamberin kemâlâtı*" başlığını taşır. Riyâzet ve mücâhede neticesinde şairin keşf ve hakikî tevhîd bilgisine ulaşması anlatılır. Şârih adeta İbnu'l-Fârız'a seyr u sülûkünde eşlik etmekte ve mülâhaza ettiği mertebeleri bu kasidelerin beyitlerinde bir bir anlatmaktadır.

Şarih "*beyân*" başlığı atarak çeşitli yerlerde istidrat yapmakta ve çeşitli konuları sayfalarca ele almaktadır. Örneğin s. 147-157'de "*beyân*" başlığını verip mahbûbun mükâşefe yoluyla muhabbet-i ilâhiyenin tecellilerine mazhar oluşuna ve bu mertebe konusundaki mukaddime adını verdiği bazı temel prensiplere değinmektedir.

Şeyh Nâsır'ın tasavvuf geleneğinden haberdar olduğu hatta bu gelenekten geldiği anlaşılmaktadır. Zira eserinde tasavvuf büyüklerinin sözlerine yer vermekte, bu disipline ait kaynakları ve ıstılahları kullanmaktadır. Şârih metne farklı anlayışları mümkün kılan kapsayıcı bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve batınî yorumları değil, ilk olarak anlaşılan yorumları tercih ettiğini belirtmektedir. Ona göre batınî yorumlar kusurlu akıllar tarafından idrak edilemez ve insanların sû-i zanlarına sebep olur. Muhakkik müellifin bu yaklaşımının onun İbâzî geleneğe ait olmasına bağlamaktadır.

Sonuç olarak İbnu'l-Fârız'ın iki meşhur kasidesi üzerine Nâsır b. Câ'd'in kaleme aldığı bu şerhin, tasavvufî Arap edebiyatına ilgi duyanlar ve Umman bölgesinde kaleme alınmış tasavvufî bir esere muttali olmak isteyenler için önemli bir kaynak niteliğinde olduğu söylenebilir.